

KANON CECH HARCERSTWA DZIEWIĄTKOWEGO

uchwalony 22 lutego 2026

Ognisko Harcerstwa Dziewiątkowego to lokalna wspólnota, otwarta na wszystkich, pod przewodnictwem młodzieży, demokratycznie poszukująca autentycznego modelu wsparcia swoich członków w dążeniu do dobrego życia i lepszego świata, zakorzeniona w żywej tradycji harcerstwa.

System wychowawczy Ogniska Harcerstwa Dziewiątkowego jest określany przez:

- Metodę harcerską i dziewiątkową – niezmiennie i tożsamościowe elementy sposobu działania, ujęte poniższym kanonem cech;
- Model działania – ogólne narzędzia i procedury realizujące założenia metody;
- Program – konkretne działania realizowane w jednostkach w zgodzie z metodą i modelem działania;
- Atmosferę środowiska – ogół nieformalnych zwyczajów i interakcji międzyludzkich.

Na kanon cech harcerstwa dziewiątkowego składają się:

- harcerskie ideały;
- otwartość i pluralizm;
- świadomość celów i dobrowolność;
- harcerskie obrzędy;
- naturalność i atrakcyjność programu;
- grupy metodyczne;
- instrumenty metodyczne;
- środowiskowość;
- wsparcie instruktorów;
- sprawczość uczestników programu;
- młodzieżowa demokracja;
- zmiana jako wartość;
- autentyczność;
- ciągłość tożsamości.

Harcerskie ideały. Droga do dobrego życia i lepszego świata, której podstawowymi zasadami są braterstwo, służba i praca nad sobą w dążeniu do niedoścignionego ideału. Formą uszczegółowienia harcerskich ideałów są kodeksy i przysięgi. W ich zrozumieniu i zrealizowaniu wspierają harcerzy atmosfera środowiska, wymagania instrumentów metodycznych i program. Harcerskie ideały mają niezmiennie sedno, ale są otwarte na interpretację – zarówno przez poszczególnych wychowanków, w formie swobodnej budowy światopoglądu, jak i przez środowisko, w formie nowelizacji kodeksów i przysięg.

Otwartość i pluralizm. Harcerstwo jest otwarte na wszystkich ludzi dobrej woli – bez względu na ich tożsamość lub sytuację życiową, czy wynikającą z nich interpretację harcerskich ideałów. Środowisko harcerskie powinno być przyjazną i komfortową przestrzenią działania dla wszystkich swoich członków. Współistnienie różnorodnych perspektyw wspiera rozwój ruchu i przygotowuje harcerzy do życia w różnorodnym świecie. Harcerstwo dziewiątkowe zachęca do rozwoju, ale nie stawia wygórowanych warunków członkostwa – różne osoby wyniosą z niego różne wartości i kompetencje.

Świadomość celów i dobrowolność. Członkostwo w harcerstwie oraz udział w poszczególnych aktywnościach są dobrowolne. Harcerskie samowychowanie opiera się na zrozumieniu i świadomej akceptacji harcerskich ideałów – na poziomie adekwatnym do wieku. Wybór harcerskiej ścieżki jest potwierdzany kolejnymi obrzędowymi przysięgami. Harcerskie oddziaływania wychowawcze polegają nie na karaniu deficytów, ale na budowie pozytywnej motywacji do pracy nad sobą. Harcerskie doświadczenie jest zindywidualizowane dzięki wspieraniu sprawczości harcerzy oraz elastycznemu systemowi instrumentów metodycznych.

Harcerskie obrzędy. Symbole i tradycje budujące atmosferę i tożsamość harcerstwa. Najważniejszymi obrzędami są przysięgi związane ze świadomym wyborem harcerskich ideałów w kolejnych grupach metodycznych. Obrzędami są też stałe elementy programu oraz mundur.

Naturalność i atrakcyjność programu. Ze względu na dobrowolność harcerstwa, atrakcyjność programu i atmosfery środowiska jest koniecznym warunkiem skutecznych oddziaływań wychowawczych. Program powinien być różnorodny i stale doskonały; dawać uczestnikom okazję do nowych doświadczeń, przygód i dobrej zabawy. Drogą do atrakcyjności jest przede wszystkim naturalność, to znaczy dostosowanie się do potrzeb, zainteresowań i możliwości harcerzy, wyrażające się między innymi podziałem na grupy metodyczne i adekwatnym do wieku wspieraniem sprawczości.

Grupy metodyczne. Uczestnicy programu działają wewnątrz jednostek (drużyn i gromad) z podziałem ze względu na wiek. W każdej grupie metodycznej założenia ruchu są realizowane przy pomocy dostosowanych do wieku instrumentów metodycznych, kodeksów i obrzędów. Jednostki należące do środowiska nie są w pełni niezależne – utrzymują stałą współpracę i tworzą spójny system wychowawczy – ale posiadają własną tożsamość i większość programu realizują osobno.

Instrumenty metodyczne. Różniące się w zależności od grupy wiekowej wyzwania stawiane dzieciom i młodzieży, mające na celu wspieranie ich wszechstronnego rozwoju, w duchu harcerskich wartości. Usystematyzowane, przejrzyste i atrakcyjne formy działania, z możliwością indywidualizacji podejścia zarówno do uczestnika jak i grupy. Instrumentami metodycznymi są sprawności i próby.

Środowiskowość. Najważniejszymi środkami wychowania i samowychowania w harcerstwie dziewiątkowym są atmosfera środowiska i zachodzące w nim wzajemne relacje. Harcerskie ideały można zrozumieć i przyjąć za swoje przede wszystkim poprzez uczestnictwo we wspólnocie, w której są one realnie praktykowane. Udział w tworzeniu atmosfery środowiska mają wszyscy jego członkowie; ze względu na wiek i funkcję szczególną odpowiedzialność spoczywa na instruktorach.

Wsparcie instruktorów. Harcerskie wychowanie i samowychowanie odbywa się przy wsparciu instruktorów – dorosłych, przeszkolonych wolontariuszy zrzeszonych w zespołach kadry. Rolą dziewiątkowego instruktora jest przede wszystkim dbanie o bezpieczeństwo powierzonych mu młodych ludzi, wspieranie ich sprawczości i służenie inspiracją. Instruktorzy współtworzą program jednostek i nadzorują jego wykonanie. Sposób wykonywania obowiązków instruktorskich musi się cechować poszanowaniem godności i indywidualności wychowanków. Osoby niebędące instruktorami, w tym niepełnoletnie, mogą jako animatorzy pełnić analogiczne funkcje, nie odpowiadając jednak za bezpieczeństwo wychowanków. Członkowie kadry młodszych jednostek mogą równolegle uczestniczyć w programie jednostki właściwej ze względu na swój wiek.

Sprawczość uczestników programu. Środowisko ma zapewnić uczestnikom programu adekwatną do wieku przestrzeń działania. Ma ona pozwolić na realizowanie autorskich pomysłów, budowanie wspólnej pozytywnej tożsamości w ramach jednostki i środowiska oraz branie odpowiedzialności za swoje środowisko działania. Zapewnienie poczucia sprawczości odpowiada na bieżące potrzeby wychowanków, buduje inicjatywę i wiarę we własne możliwości oraz przygotowuje do późniejszego pełnego uczestnictwa w życiu społecznym. Formy sprawczości uczestników programu to przede wszystkim podział jednostek na zastępy i zespoły oraz adekwatny do wieku udział w planowaniu, wdrażaniu i ocenie programu. Istotną formą sprawczości wychowanków jest również funkcjonowanie dziewiątkowej demokracji.

Młodzieżowa demokracja. Najwyższa władza w środowisku dziewiątkowym należy do ogółu najstarszych uczestników programu. Jest to adekwatna dla nastolatków i młodych dorosłych forma sprawczości. Kultura i struktura środowiska są zorganizowane tak, by umożliwić funkcjonowanie efektywnej młodzieżowej demokracji, której podstawowymi wartościami są: zmiana, autentyczność i ciągłość tożsamości.

Zmiana jako wartość. Refleksja nad modelem działania swojego środowiska i udział w jego zmianie jest kluczowym elementem dziewiątkowego samowychowania, przygotowującym harcerzy do życia w zmieniającym się świecie. Wszystkie elementy harcerskiego systemu wychowawczego powinny więc być otwarte na reinterpretację i ewolucję; nie należy traktować ich jako oczywistych czy niezmiennych.

Autentyczność. Model działania powinien być rozumiany i akceptowany przez wszystkie osoby, które go wdrażają. Należy dbać o to, aby był dopasowany do bieżącej specyfiki środowiska oraz na tyle elastyczny, by dało się go stosować w różnych sytuacjach. Autentyczność najłatwiej osiągnąć, gdy model działania jest tworzony przez samych członków środowiska – co nie wyklucza czerpania inspiracji z różnorodnych źródeł.

Ciągłość tożsamości. Zmiany modelu działania powinny odbywać się z troską o zachowanie sedna metody harcerskiej i dziewiątkowej oraz fundamentów charakteru środowiska. Ten kanon został opracowany jako próba wskazania cech metody, które uważamy za niezmiennie; nie zwalnia on jednak przyszłych pokoleń dziewiątkowych harcerzy i instruktorów z obowiązku refleksji nad tożsamością ruchu.